

1. עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל
2. האגודה הערבית לזכויות האדם - נצרת

באמצעות ב"כ גימיל דקואר ו/או חסן גיבארין ו/או
סוהאד בשארה ו/או סאמרה אסמיר ו/או תוסין
אבו תוסין ו/או סלים ואקים ו/או אוסאמה חלבי
ו/או מוחמד דחלה ו/או איאד ראבי ו/או ראיף
זריק. מעדאלה- המרכז המשפטי לזכויות המיעוט
הערבי בישראל, ת"ד 510 שפרעם 20200 טל' 04-
9501610 פקס' 04-9861173.

העותרים

- נ ג ד -

1. מ.ע.צ - מחלקת עבודות ציבוריות
קרית הממשלה, ירושלים
2. משרד הונשתיית הלאומיות
רח' יפו 234 ירושלים
3. משרד התחבורה
רח' יפו 97 ירושלים

המשיבים

עתירה למתן צו על תנאי

מוגשת בזאת עתירה למתן צו על תנאי, המופנה אל המשיבים, והמורה להם לבוא וליתן טעם:

1. מדוע לא ישתמשו בשפה הערבית בתמורוי החכוננה ובשלטי ההזרכה בדרכים הבינעירוניות ברחבי הארץ.

2. מדוע לא ישתמשו בשפה הערבית בתמרורי האזהרה בדרכים ובמקומות שבהן מתבצעות עבודות המחייבות שינויי תנועה ונסיעה של כלי רכב.

נימוקי העתירה:

מבוא

1. עניינה של עתירה זו, הוא השימוש בשפה הערבית בשילוט ההדרכה ותמרורי האזהרה בדרכים הבינעירוניות ברחבי הארץ. העתירה תתייחס למדיניותם של המשיבים המוגעת בעקרון שלטון החוק, שכן המשיבים מפירים את דבר החקיקה בעניין מעמדה המשפטי של השפה הערבית כשפה רשמית בישראל, היא תתייחס גם לפגיעה בעקרון השוויון בשימוש בשפות האם של שתי האוכלוסיות בישראל ולפגיעה בכבודם של דוברי הערבית. בנוסף, העתירה מעלה את סוגיית הסיכונים הבטיחותיים והתתבורתיים בכבישים הנובעים מאי השימוש בשפה הערבית. העתירה מתבססת על דברי החקיקה, פסיקת בית המשפט העליון, משפט משווה והמשפט הבינלאומי.

העותרים

2. עותר 1 הינו גוף משפטי אשר הוקם בדצמבר 1996 ומייסודן של אגודות ערביות הרשומות כדין בישראל, שעותרת 2 הינה אחת מהן. מטרתו של עותר 1 היא לקדם את זכויות המיעוט הערבי בישראל במישור המשפטי. עותר 1 נמצא עתה בהליכי רישום כעמותה בישראל.

עותרת 2 הינה אגודה הרשומה כדין בישראל. הפעלת לקידום נושא זכויות האדם בישראל בכלל ולקידום זכויות המיעוט הערבי בפרט.

הרקע העובדתי

3. לשילוט בדרכים ברחבי הארץ שתי צורות: שילוט הדרכה והכוונה, לרבות תמרורי מודיעין הניצבים בצדי הכבישים העירוניים והבינעירוניים אשר מטרתם לסייע ולעזור לנהגים לנווט את נסיעתם בכבישים ולהדריכם ליעדים השונים. השניה היא שילוט האזהרה הניצבים בצדי הדרכים שמטרתם להזהיר את הנהגים מביצוע עבודות בכבישים.

4. שילוט ההדרכה בכבישים הבינעירוניים כמעט מתעלם לחלוטין מהשימוש בשפה הערבית. רובו נעשה בעברית ובאנגלית. השימוש בשפה הערבית נעשה בצורה מצומצמת ביותר ובדרך לא עקבית במקומות שיש בהם ריכוז גדול של דוברי הערבית, היינו, בסמוך לכפרים וערים ערביים. בשנים האחרונות חלה התקדמות מסוימת בשימוש בשפה הערבית בשילוט ההדרכה, אולם מגמה חיובית זו הינה מוגבלת ומצומצמת ביותר בהיקפה.

5. מתוצאות מחקר בנושא שילוט הדרכה תלת לשוני של המכון לחקר התחבורה של הטכניון ולהלן:
המחקר) עולה כי, הרוב המכריע של שילוט ההדרכה בדרכים הבינעירוניות בישראל הם דו-
לשוניים - בעברית ובאנגלית, וכי רק כ- 10% מהשלטים כתובים גם בערבית.

ראו:

זיידל, ארזי, שטרנפלד, "פיתוח עקרונות לעיצוב שילוט הדרכה תלת לשוני" דו"ח מחקר מסי 83-38
(המכון לחקר התחבורה- הטכניון מכון טכנולוגי לישראל - נובמבר 1983) ע/1.

6. הנוקרים המובאים להלן ממתישים את המצב לאישורו ונותנים תמונה מייצגת לגבי השימוש בשפה
הערבית בשילוט הבינעירוני:

א. הרוב המוחלט של השילוט הנמצא במרכז הארץ נעשה ללא שימוש בשפה הערבית. לא למותר
לציין כי באזור זה מצויים שלושה ריכוזים גדולים של דוברי הערבית- יפו, לוד ורמלה. כך
גם המצב באזור הדרום שבו חיים יותר ממאה אלף אזרחים ערבים. רוב השילוט שם נעשה
בעברית ובאנגלית, אם כי לפעמים ניתן להבחין בשילוט הכולל את השפה הערבית בכניסה
לישובים הערביים בלבד, היינו, במקומות שהתושבים הערביים יודעים בדיוק את היעד
שמגיעים אליו.

ב. בצפון הארץ ובגליל מקום שאחוז האוכלוסייה הערבית קרוב למחצית מכלל האוכלוסייה,
השילוט ברובו נעדר כתוביות בערבית. וכאשר מוצאים כתוביות בערבית אזי השימוש
בערבית לרוב הינו חלקי ומוגבל לישובים הערביים.

ראו:

העתק מהתמונות המסומנות כ-ת/1

ג. להדגמת מקרים נוספים מאזור הצפון, הרי ניתן להבחין, למשל, שתושב נצרת שברצונו לנסוע
לקריית אתא לא ימצא שילוט הכוונה מתאים בשפה הערבית (ת/2) נוסע מחיפה לכיוון
נצרת ושפרעם יתקשה למצוא שילוט הדרכה בערבית (ת/3). שילוט הכוונה לכפרים עוספיא
ודלית אל-כרמל הינו בעברית ואנגלית בלבד (ת/4), כך גם שילוט ההכוונה לשמורה הטבעית
הר כרמל באותה תמונה.

ראו:

העתק מהתמונות המסומנות כ- ת/2, ת/3, ת/4.

ד. בשילוט ההדרכה המצוי במקומות רגישים מבחינה ביטחונית כמו בסמוך לגבול הצפוני של
ישראל, שם ההקפדה על כללי האזהרה אמורה להיות מקסימלית, אין שימוש בשפה
הערבית.

ראו:

העתק מהתמונות המסומנות כ- ת/5 ו- ת/6.

ה. שילוט ההדרכה בכבישים המהירים הבינעירוניים הצבועים בכחול, כמעט ומתעלם מהשפה הערבית.

ראו:

העתק מהתמונות המסומנות כ- ת/ 7 ות/ 8.

ו. לגבי שילוט האזהרה בדרכים המיועדים להזהיר את הנהגים מביצוע עבודות בכבישים ומסמנים לשינויי תנועה זמנית, גם בהם השימוש בשפה הערבית הינו נדיר ביותר.

ראו להדגמה:

התמונות המסומנות כ- ת/ 9 עד ת/ 11.

7. בנוסף לכך, הכיתוב בשפה הערבית, הנמצא בשלטים המעטים והפזורים במקומות מצומצמים, לרוב אינו ברור וגודלו יחסית לגודל הכיתוב בשתי השפות האחרות הינו קטן, דבר המקשה על הנהגים הנעזרים בשילוט הקיים. כמו כן, ברוב השלטים נופלות טעויות ושגיאות כתיב בערבית שהופכות את השילוט בדרכים לחסר כל משמעות מעשית ואף למכשול לנהגים דוברי הערבית.

פניות בנושא

8. נושא השימוש בשפה הערבית בשילוט ההדרכה והאזהרה בארץ העסיק והדאיג, במשך שנים, רבים מאזרחי ישראל. גופים ועמותות העוסקים בזכויות האדם, חברי כנסת מהימין ומהשמאל ואזרחים ערבים ויהודים. בפניות גופים אלו הודגש הצורך בשימוש בשפה הערבית, הנהגת מדיניות שוויונית בשימוש והושם דגש בולט על התעלמות המשיבים ממעמדה הרשמי של השפה הערבית בישראל. העותרים בעתירה זו מביאים חלק קטן אך מייצג מפניות אלו.

ראו:

שאלתא בנושא הועלתה ביום 21.2.72 ע"י ח"כ נ. אליעד מצורפת ומסומנת ע/ 2.

שאלתא של ח"כ גדעון פת הרצי"ב ומסומנת ע/ 3.

פניית האגודה לזכויות האזרח מיום 25.12.94 הרצי"ב ומסומנת ע/ 4.

פנייתו של עו"ד חסן ג'בארין מיום 4.8.96 הרצי"ב ומסומנת ע/ 5.

דברי הכנסת התשס"א 1088, התשס"ב-התשס"ג 3283, התשס"ד 626.

התכתבויות ותגובות המשיבים

9. חשוב לציין כי המשיבים לא הכחישו מעולם את מעמדה הרשמי של השפה הערבית כמחייב השימוש בה בשילוט ההדרכה והאזהרה, ומעולם לא ציינו מפורשות כי אינם מסכימים עקרונית עם תוכן הפניות הרבות שהופנו אליהם ודרשו שינוי מדיניותם. במקום זאת, נעו התשובות בין הבטחות ברורות לשינוי לבין הבטחות לשינוי חלקי בדבר השימוש בערבית ועד להסברים

חמקמקים. ההבטחות המפורשות עלו אף בתקופת המנוחה גבי גולדה מאיר, שבתשובתה כראש ממשלת ישראל לשאלתה, הביעה את עמדת משרדי העבודה והתחבורה, לאמור: "הם עושים לקביעת רישום ערבי בשלטים מזורי-הדרך, וכי במספר תמרורי תנועה ייתוסף נוסח ערבי."

ראו:

דיונים בנושא במליאת הכנסת ד"כ כרך 46 עמ' 2483, וכן בכרך 50 עמ' 510

10. ביום 4/1/1995 בתשובת מר מאיר גזית, דובר מע"צ, לפניית האגודה לזכויות האזרח צוין כי קיימת מגמה חיובית להשתמש בשפה הערבית בעיקר בשילוט באזורים עתידי דוברי ערבית וכי המשיבים ישתדלו להרבות בשימוש בשפה זו בהתחשב במגבלות הנדסיות (שלא מרטו מהן), כמו כן הוסבר כי השימוש בשפה האנגלית נותן מענה למרביתם המכריע של הנהגים לרבות דוברי הערבית בישראל. לעונות זאת, השימוש בשפה הערבית אינו נותן מענה כזה, טען מר גזית.

ראו:

ע/6: תגובת מר גזית מיום 4/1/1995.

11. ביום 20/2/1995 העבירה עו"ד דנה בריסקמן מהאגודה לזכויות האזרח (דאז) תגובתה למר גזית ודרשה לאמור:

"...אין במגמה חיובית זו, כשלעצמה כדי לעמוד בדרישות החוק. כפי שכתבנו לשר השיכון מיום 25/12/94 אנו סבורים כי הדין מחייב את מע"צ לעשות שימוש בשפה הערבית בשלטים שהיא מציעה. אין די בכוונות טובות על מנת לעמוד בדרישת הדין. לפיכך אנו חוזרים ומבקשים שתודיעונו האם כוונת מע"צ לעמוד בדרישות הדין, ומהו לוח הזמנים לכך." (ההדגשה לא במקור)

ראו:

ע/7: מכתבה של עו"ד בריסקמן מיום 20/2/1995

12. ביום 23/2/95 השיב מר גזית לבקשתה של עו"ד בריסקמן כי "אין לי מה להוסיף לתוכן שבסימוכין ומכתביי הרבים הקודמים."

ראו:

ע/8 מכתב מר גזית מיום 23/2/95.

13. בשיחה הטלפונית שהתקיימה בין עו"ד חסן גיבארין לבין מר גזית באוגוסט 1996, הדגיש מר גזית כי קיימת בעיה רצינית בהצבת שילוט בערבית שכן על ידי כך ייווצר "יער של שלטים בשלוש שפות שיפריע לנהגים", ולדבריו, השילוט באנגלית אינו באנגלית אלא בלטינית שדוברי הערבית יכולים גם הם לקרוא.

14. יצוין כי בתגובות ובתשובות המשיבים לא היתה כל התייחסות למדיניות שילוט האזהרה הניצב בעיקר בדרכים שבהן מתבצעות עבודות.

תוצאות מחקר מהטכניון והסיכון הבטיחותי :

15. בחודש נובמבר 1983 פורסם דו"ח מחקר של המכון לחקר התתבורה מהטכניון בשם "פיתוח עקרונות לעיצוב שילוט הדרכת תלת לשוני". המחקר הוזמן על ידי משרד הבינוי והשיכון ועל ידי המשיבה 1.
- ראו: ע/1
16. המחקר עסק בבעיות התכנון והעיצוב של שילוט ההתמצאות והניווט בדרכים הבינעירוניות בשפות עברית, ערבית ובלטינית. במסגרת המחקר נעשה סקר ספרות בנושא השילוט הרב לשוני ונלמדה הספרות העוסקת בניסויים לקביעת תקנים של גודל וסגנון אותיות, עיצוב שלטים, וכן השפעת גורמים שונים על קריאות ומובנות השלט.
17. המחקר למעשה, דוחה טענת המשיבים לפיה די בשילוט בערבית במקומות המאוכלסים בדוברי ערבית. המחקר מסביר כי עמדת המשיבים אינה יכולה להוות פתרון לדוברי הערבית ואף ממליץ על תקנים ועיצובים חדשניים וחטכוניים שבכולם יהיה שימוש בערבית בצד העברית והאנגלית. המחקר מציין בין היתר כי :
- "יעדי האוכלוסיות אינם מתרכזים באזורים גיאוגרפיים נפרדים, קיימים אומנם ריכוזים גדולים של קוראי ערבית בגליל ובאזור המשולש, אך באזורים אלו מצויים גם ישובים ויעדים רבים של דוברי עברית. ובאופן דומה, יעדים של דוברי ערבית מצויים גם באזורים אחרים בארץ".
- ראו: עמ' 13 לדו"ח המחקר
18. מתוצאת הניסויים של המחקר עולה גם כי תוספת השפה הערבית לשלט, אינה פוגעת בקריאת העברית בהשוואה לקריאת שלטים הנפוצים בעברית באנגלית, וכי תוספת ערבית לשלט בכל סדר שהוא, מקלה על הקורא בערבית באופן משמעותי ביותר. המחקר עושה השוואה לבלגיה כהמחשה וחיזוק לטיעון זה:
- "במדינות דו לשוניות, כגון בלגיה נכתבות שתי השפות באותו הא"ב, דבר המאפשר לנהג להבין את השילוט גם בשפה שאינה שפתו הראשית. בישראל השילוט בשפה הדומיננטית (עברית) אינו מספיק, ולעיתים חסר תועלת לחלוטין עבור שתי האוכלוסיות האחרות שאינן דוברות עברית".
- ראו: העמודים 14, 3 ו-42 לדו"ח המחקר.
19. נהגים רבים דוברי השפה הערבית, אינם שולטים בשפה העברית ואינם מסוגלים להגיע לרמה של דו לשוניות שתקנה להם היכולת להבין באותה רמת מיומנות את משמעות השילוט העברי בדרכים. רבים מהם עברו את מבחן התיאוריה ואת השיעורים המעשיים בנהיגה בערבית. ברור, על כן, כי היתשפותם לשילוט הדרכה זו לשוני עברית ואנגלית תגרום לפגיעה ברמת זהירותם בנהיגה משום שיצטרכו לעשות מאמצים מיותרים בכדי להבין את הכתוביות בשילוט ההדרכה

והאזהרה. אין ספק כי במקרים אלה עלול הדבר לגרום לסיכונים בטיחותיים. מהמתקד עולה כי השימוש בשפה הערבית יפתור בעיות רציניות לנהגים דוברי ערבית.
ראו: עמ' 2 בדו"ח.

לסיכום

20. השילוט בארץ בין אם זה שילוט הדרכה ומודיעין ובין אם זה שילוט אזהרה והכוונה, מתעלם כמעט לחלוטין מן השפה הערבית וזאת על אף ההבטחות במרוצת השנים לפעול במגמה להפוך את השילוט ברחבי המדינה לתלת לשוני. עמדת המשיבים, שאינה מקובלת על העותרים, לפיה יפעלו להצבת שילוט בערבית רק באזורים בעלי ריכוז גדול של אוכלוסייה דוברת ערבית, איננה מקוימת והמגמה החיובית אותה ציינו המשיבים בתגובתם איננה עקבית. כמו כן, מדיניות המשיבים אינה יכולה לדור בכפיפה אחת עם מסקנותיו והמלצותיו של המחקר שהוזמן על ידם בכל הקשור להנהגת שילוט הדרכה תלת לשוני בארץ.

הטיעון המשפטי

21. בחלק זה נתייחס לרקע החקיקתי בנושא מעמד השפה הערבית במדינה, נוכיח כי מדיניותם של המשיבים פוגעת בשלטון החוק, בזכויות היסוד ובראשן הזכות לשוויון ולכבוד בנוסף לפגיעה באינטרס הבטיחותי. נטען כי מדיניותם של המשיבים נוגדת האמור בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ופוגעת מעל הנדרש בזכויות יסוד מוגנות.

הפגיעה בשפה רשמית- פגיעה בשלטון החוק :

22. השפה הערבית הינה שפה רשמית בישראל. סימן 82 לדבר המלך במועצה משנת 1922 תחת הכותרת "שפות רשמיות" קבע את מעמדה של שלוש השפות הרשמיות בתקופת המנדט כדלקמן:
"כל הפקודות, המודעות הרשמיות והטפסים הרשמיים של הממשלה וכל המודעות הרשמיות של רשויות מקומיות ועיריות באזורים שייקבעו עפ"י צו מאת הנציב העליון יפורסמו באנגלית ובערבית ובעברית. בהתחשב עם כל תקנות שיתקין הנציב העליון אפשר להשתמש בשלוש שפות במשרדי הממשלה ובבתי המשפט"

23. עם הקמת המדינה ועם חקיקת פקודת סדרי השלטון והמשפט, תשי"ח-1948, ניתנה גושפנקא חקיקתית לתוקפו של המשפט שהיה קיים ערב הקמת המדינה עד כמה שאין בו סתירה לפקודה הנ"ל או לחוקים האחרים שיינתנו. כמו כן נקבע בסעיף 15 (ב) לאותה פקודה כי כל הוראה בחוק הזורשת את השימוש בשפה האנגלית, בטלה. ובכך הונצח המעמד הקבוע של השפות העברית והערבית כשפות רשמיות במדינת ישראל.

ראו:

אי רובינשטיין, המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל, (שוקן-1996) עמ' 97.

הנחיות היועץ המשפטי לממשלה מס' 21.556 מיום 1.5.1971
י' זמיר, הסמכות המינהלית, (הוצאת נבו 1996) עמ' 44.

M. Tabory, " Language Rights in Israel ", 11 Israel Yearbook on Human Rights 272.

24. דבר מעמדה של שפה רשמית במדינה הינו בעל משקל חוקתי, ברוב המדינות בעלות חוקה כתובה קיימות הוראות ברורות בחוקה לגבי מעמדן של השפות הרשמיות. כך הוא המצב בקנדה שבה חי מיעוט דובר השפה הצרפתית, שם נקבע בפרק 16 לצירטר הקנדי כי לאנגלית ולצרפתית מעמד של שפות רשמיות בקנדה, ולשתי השפות מעמד שווה בכל הקשור לשימוש בהן בכל המוסדות של הפרלמנט והממשלה:

"English and French are the official languages of Canada and have equality of status and equal rights and privileges as to their use in all institutions of the Parliament and government of Canada."

ראו גם:

P. W. Hogg, Constitutional Law of Canada (Carswell 1996) pp. 951-981.

לגבי שאר מדינות העולם ראו:

Capotorti Francesco, Study on the Rights of Persons belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (United Nations, N.Y. 1991)

25. העותרים יטענו, כי מדיניותם של המשיבים המפרה לשון החקיקה פוגעת במובנו הבסיסי של שלטון החוק. הנפקות למעמד השפה הערבית כשפה רשמית במדינה, מחייב להנהיג שימוש שוויוני בשפה זו ללא הפליה, ללא שרירות לב ובלי סלקציה.

ראו:

לעניין השילוט בדרכים דבריו של כבוד הנשיא אהרון ברק מדגישים זאת:

"עלינו להשקיף מתוך מבט רחב, על מלוא היקפה של שיטת המשפט בישראל המודרנית. ראייה כזו מחייבת את המסקנה כי יש ליתן משקל נכבד לשפה העברית-ובמקביל לשפה הערבית, שאף היא שפה רשמית- בכל פעולות השלטון בתור שכזה ... הוא הדין בשלטים בדבר שמם של רחובות וכיכרות, שלטי תנועה ואזהרה. כל אלה הן פעולות שלטון, והן חייבות להיעשות בשפתה הרשמית של המדינה." (ההדגשה לא במקור)

ע"א 105/92 ראם מ-הנדסים קבלנים נגד עיריית נצרת עילית, פ"ד מז (5) 209,189.

השון עם פסק הדין הקנדי :

Ford v. Quebec (Attorney-General) (1988) 54 D. L. R. (4th) 577.

26. אף בהעדר הוראת סעיף 82 לדבר המלך במועצתו, הדי החובה, המוטלת על המדינה לכבד את שפת המיעוט מעוגנת היטב במשפט הבינלאומי ובאמנות הבינלאומיות שמדינת ישראל צד להן.

ראו: סעיף 27 לאמנה בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות.

Thonberry Patrick, International Law and the Rights of Minorities, (Clarendon Press, Oxford, 1991) page 200.

זכות השוויון וכבוד האדם:

27. העותרים יטענו כי מדיניותם של המשיבים מפרה את עקרון השוויון ופוגעת בכבוד האדם. ככל רשות מנהלית המועלת על פי דין חייבים המשיבים לשמור על זכויות היסוד של האזרח בכלל ועל הזכות לשוויון בשימוש בשפה בפרט. בתוך כך ישנה חובה המוטלת עליהם לכבד את מעמדה הרשמי של השפה הערבית בישראל ואת זכותם של קוראיה להבין בשפתם את השילוט בדרכים וזאת על ידי הנהגת מדיניות שוויונית בשימוש בשפה הערבית בשילוט ההדרכה ובתמרורי האזהרה

ראו: ההתייחסות לעקרון השוויון בשימוש שפות בפסי"ד הקנדי Ford.

F. Varennes, Language Minorities and Human Rights (Martinus Nijhof Publisers- (1996) pp 54-77.

28. עקרון השוויון הינו עקרון יסודי בשיטתנו המשפטית אשר עם חקיקת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו קיבל מעמד חוקתי על.

ראו:

בג"צ 5392/92 הופרט נ' י"ד ושם" פ"ד מח (3) 353.

בג"צ 454/94 שדולת הנשים נ' ממשלת ישראל, פ"ד מח (3) 526.

בג"צ 721/94 אל על נ' דנילוביץ, פ"ד מח (5) 749, 769.

29. השוויון בשימוש בלשון הובטח גם במגילת העצמאות אשר דבריה קיבלו משנה תוקף עם תיקון חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. בהכרזת העצמאות הובטח "שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין... לשון, חיטוך ותרבות". לפיכך, מדיניותם של המשיבים נוגדת האמור בחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

30. העותרים יטענו כי מדיניותם המפלה של המשיבים המתעלמת ממעמדה של השפה הערבית כשפה רשמית פוגעת בכבודם של זוכרי הערבית כקבוצה. מדיניות המפלה על רקע קבוצתי מהווה פגיעה קשה בכבודו של כל מי שמשתייך לקבוצה המופלית. היא מעוררת תחושה של קיפוח וניכור, מעידה על נחיתות במעמד האזרחי ופוגעת בתחושת השייכות. התעלמות המדינה ממעמד השפה הערבית והנהגת מדיניות מפלה בשימוש בשפות בשילוט ההדרכה בכבישים, משדרות מסד

כי הקבוצה של דוברי הערבית הינה נחותה. הפליה על רקע קבוצתי מסוג זה נוגדת הציווי החוקתי של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

ראו: בג"צ 4541/94 אליס מילר נגד שר הבטחון, פ"ד מט (4) 94 בעמ' 52-50.

בית המשפט העליון של קנדה ציין בפרשת MANITOBA :

"The importance of language rights is grounded in the essential role that language plays in human existence, development and dignity."

Re Language Rights Under Manitoba Act, 1870 (1985) [37], at 19

בניתוח הפסיקה הקנדית בנושא מעמד השפה האנגלית בקוויבק נאמר :

"Since no linguistic community is superior to any other, adjudication of the conflict must display equal respect for each."

Judith Baker (ed.) *Group Rights*, (University of Toronto Press 1994) at 135.

31. במשפט הבינלאומי ובאמנות הבינלאומיות ניתן למצוא תימוכין לקשר ההדוק בין הפליה על רקע קבוצתי, שהלשון אחת הצורות של הפליה זו, והפגיעה בכבוד האדם.

ראו :

U. N. Declaration on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination

"Discrimination between human beings on the ground of race, colour, or ethnic origin is an offence to human dignity and shall be condemned as denial of the principles of the Charter of United Nations .."

ראו גם :

בפסקה השניה של המבוא לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות כלכליות, חברתיות ותרבותיות, אשר אושרה ע"י מדינת ישראל נקבע מפורשות, כי הזכויות הנמנות על סעיפי האמנה נגזרות מכבוד האדם.

"Recognizing that these rights derive from the inherent dignity of the human person ..."

32. למעמד האמנות הבינלאומיות במשפט הישראלי ראו :

ע"א 1137/93 אשכר נ' היימס, פ"ד מח(3) 641, 659.

א: ברק, פרשנות במשפט (תשנ"ג) 575.

האינטרס הציבורי- הסיכון הבטיחותי בכבישים

33. מדיניותם של המשיבים פוגעת באופן בסיסי ביותר באינטרס הציבורי משום שהיא מעלה את דרגת הסיכון הבטיחותי בכבישים. העדר שילוט בשפה הערבית בדרכים הבינעירוניות במיוחד כשמדובר בתמרורי הכוונה ואזהרה יוצר סיכון בטיחותי לנהגים והנוסעים עמם. כך עולה מדו"ח המחקר של הטכניון.

34. בדו"ח צוין גם כי הנהגים הערבים היו מעדיפים לקרוא את השילוט בערבית דבר המקל עליהם באופן משמעותי בקליטת תוכן הכיתוב ממרחקים. הצבת שילוט באנגלית אינה יכולה להוות תחליף לשילוט הנקלט בשפת האם. כך, כפי שלדונברי העברית השילוט בשפה אחרת אינו מהווה תחליף כך הדבר לדוברי הערבית. קריאת השילוט בערבית כקריאת כל דבר בשפת אם, תקנה לנהגים דוברי הערבית את אותם יתרונות או נוחות הנהגים מהם הנהגים האחרים בישראל.

35. מדיניותם של המשיבים, שלפיה די בהצבת שילוט באזורים שהם עתירי אוכלוסייה הדוברת ערבית, אינה עומדת במבחן. הרי במקומות ובאזורים שאינם מוגדרים כבעלי ריכוז גדול של דוברי ערבית, הצורך של הנהגים דוברי שפה זו הינו מוגבר יותר. ברור לכל, כי באזורי סביבתם התמצאותם של הנהגים הערביים בכבישים ובסביבה הנה גבוהה יותר מכל מקום אחר בארץ.

תכלית ראויה ומבחן המידתיות

36. א. האם התעלמותם של המשיבים מהשימוש בשפה הערבית בהקשר זה נעשה לתכלית ראויה? השפה הערבית הינה שפה רשמית בישראל דבר המחייב המשיבים ליתן למעמד חוקתי זה את תוקפו המעשי. הטיעון כי השימוש בערבית "יוצר יצר של שלטים" אין לו על מה לסמוך ונוגד את המחקר המדעי של הטכניון המגיע לתוצאות והמלצות שונות. בנוסף, טיעון זה יכול להיות תקף גם לשימוש בשפה הלטינית, ואם כך, מדוע לא לפגוע בשילוט שנעשה בלטינית ולא בערבית? ברור גם שעמדתם של המשיבים לגבי השימוש בערבית במקומות "ערביים" אינה מתיישבת עם הטיעון "ההנדסי" של המשיבים. מדוע במקרה זה אין בעייה הנדסית?

ב. ואם נרחיק לכת, ויטען הטוען כי ההתעלמות ממעמדה של השפה הערבית נובע מהשמירה על מעמד השפה העברית בישראל, הרי טיעון זה חסר כל ביסוס משום ששפת מיעוט לעולם לא תגרע משפת הרוב ולו משום שדובריה הם המיעוט ולא הרוב. בנוסף, טיעון זה, בהנחה שיש לו תוקף לוגי, הרי הוא אמור להיות תקף גם כלפי השימוש בשפה האנגלית (או הלטינית). מסקנה ברורה לחלוטין היא, שההתעלמות מהשימוש בשפה הערבית אינו משרת תכלית ראויה.

37. לחילופין, יטענו העותרים כי, אף אם מדיניותם של המשיבים משרתת תכלית ראויה, הרי אינה עומדת במבחן המידתיות. המטרה של השילוט היא לכוון את הנוסעים והנהגים ליעדם המבוקש, דבר, שבין היתר, יתרום להפחתת הסיכונים הבטיחותיים בכבישים. השימוש בשפות נועד כדי ליתן למשתמשים והנעזרים בשילוט להבין את תוכנו. הבנת מטרת השילוט מובילה למסקנה ההכרחית שמדיניות המשיבים אינה רק חסרת תכלית ראויה אלא אינה עומדת במבחן המידתיות. ראשית, אין קשר של התאמה בין המטרה והאמצעי שנקטו בו המשיבים, שלפיו יש להתעלם משפת האם של קרוב ל- 20% מכלל האוכלוסייה. העובדה שהמשיבים מודים כי יש לעשות שימוש בשפה הערבית במקומות שבהם ריכוז גדול של אוכלוסייה ערבית מעיד, כשלעצמו, על חוסר ההתאמה בין המטרה והאמצעי. משום שההיקקות לשימוש בשפה הערבית לדוברי הערבית הוא חיוני יותר במקומות שאינם מוגדרים כערביים, שם ההכוונה נדרשת ומתבקשת יותר.

ב. שנית, האמצעי אינו משיג את המטרה. נהפוך הוא, ההתעלמות מהשימוש בשפה הערבית גורע בהבנת תוכן השילוט ומגדיל, במקום להפחית, את הסיכון הבטיחותי.

ג. שלישית, התוצאות של האמצעי הנקט ע"י המשיבים פוגעות באופן דרסטי ומקסימלי בזכויות יסוד מוגנות ובראשן הזכות לשוויון וכבוד.

בני"צ 3477/95 בר עטיה נ' שר החינוך והתרבות והספורט, פ"ד מט"ו (5), 1, 11-14.

בני"צ 4330/93 גאנס נ' לשכת עורכי הדין (טרם פורסם) ניתן ביום 13/10/96.

על יסוד האמור לעיל מתבקש כבוד בית משפט זה להוציא צו על תנאי כמבוקש בראשית העתירה, ולאחר שמיעת המשיבים להפכו למוחלט, וכן לחייב את המשיבים בהוצאות משפט ובשכ"ט עו"ד.

גימיל דקואר, עו"ד
ב"כ העותרים